SJIF 2015 : 3.801
ISSN: 2348-3083
An International Peer Reviewed & Referred
SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR
HUMANITY SCIENCE & ENGLISH LANGUAGE

भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर – भौक्षणिक क्रांतीचे प्रणेते

प्रा.बी.के. सिनगारे
द.ग.तटकरे महाविदयालय, माणगांव – रायगड.

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

प्रस्तावना :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे व्यक्तीमत्व बहुआयामी व विलोभनीय होते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना आलेल्या हालअपेश्ठा, छळ, तिरस्कार, अपमान, झाल्यामुळेच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी असामान्य बुध्दीमता, विद्वता प्राप्त करून वयाच्या 28 व्या वर्शी दलीतांच्या, मानवांचा उद्धार करूनच मरेल अ ाी ध्येय निश्ठ व मानवतावादी प्रतिज्ञा करूनच सामाजिक कांती करण्यासाठी उडी घेतली. 30,31मे व 1 जुन 1920 रोजी नागपूर येथे छत्रपती भााहू महाराज यांच्या अध्यक्षतेखाली अखिल भारतीय बहिस्कृत परिशद भरली होती. या परिशदेतील भाशण प्रभावी ठरले होते. सामाजिक कांती आपल्या प्राणाचे बलीदान करून घडवुन आणण्याचे सत्कार्य केलेच पाहिजे तसे मी करून दाखविणारच'' अ ाी वीरवृत्ती होती.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर या महामानवाच्या संदर्भात जेवढे लिहावे तेवढे कमीच आहे. डॉ. आंबेडकरांनी तीन गुरू मानले होते. परंतु हे गुरू साधु, बैरागी नव्हते. पहिले गुरू गौतमबुध्द, बुध्दांचे विचारच जगाचे कल्याण करू भाकतील हे त्यांनी ओळखले होते. दुसरे गुरू म्हणजे संत कबीर होय. महत्मा होण्यासाठी अगोदर माणुस व्हावे लागेल हे विचार त्यांना पटले होते. तिसरे गुरू म्हणजे महात्मा ज्योतिबा फुले होय. महात्मा फुलेंचे कार्य बहुजनांसाठी होते. बहुजन सुधारला तर समाज सुधारेल हया विचारांचा आद ा त्यांनी घेतला होता. त्यांचे कार्य संपुर्ण समाजासाठी होते.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे प्रगाढ विद्वतेचे, प्रगाढ बुदि्धमतेचे प्रगाढ कर्तत्वाचे वि ववंद्य महापुरूश आहेत. आधुनिक विज्ञान युगातील मानवी मुल्ये आपल्या असामान्य आत्म ाक्तीने तेजोवर्धित करणारे, आपल्या असिम कर्तृतवाने भारतालाच नव्हे तर संपुर्ण जगालाही

जिंकण्याची महान प्रज्ञा राखणारे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर. डॉ. आंबेडकरांचा जन्म अस्पृ य कुटूबांत झाल्यामुळे त्यांना वागणुकीचा प्रत्यक्ष अनुभव घेतला आहे. आपल्या जीवनामध्ये दुःख क्ले ा, व्यथा, दारिद्रय यांनी पोळलेल्या दीन दुबल्या, रंजल्या गांजलेल्या जनतेवर उदान्त हृदयातील अमृताचे सिंचन करून, त्यांना उन्नतीचे व प्रगतीचे मानाचे जीवन जगण्यास, उन्नत व प्रगत करणारे महान क्रांतीचा सत्पुरूश न्याय, समता बंधुत्व राखून राश्ट्र बल ाली करण्यासाठी प्रांणाची पर्वा न करता नेहमीसाठी परिवर्तन करणारे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर. दे ात समाजक्रांती, धर्मक्रांती, भौक्षणिक, पोशक, आर्थिक क्रांती घडवुन आणणारे, पोशक समतेच्या व न्याय हक्कांच्या समाजसत्तावादाची लोक ाही निर्मितीचे आद्यप्रणेते होय.

क्रांती म्हणजे काय? क्रांती का होते? क्रांतीचा परिणाम काय असतो? तिच्यातून कोणता उद्दे ा सफल होतो. क्रांती ही भाांततामय असु भाकते किंवा रक्तरंजित ही असु भाकते. कोणत्याही क्रांतीमुळे अस्तीत्वात असलेल्या परिस्थितीत, रचनेत बदल करते किंवा नवीन रचना तयार करणे, नविन संकल्पना समाजात रूजविणे हाच उद्देद ा असतो. भाांततामय क्रांती ही दीर्घकाळ चालणारी प्रक्रीया असते. ती सफल य ास्वी निरंतर राहण्यासाठी मानसांची मने व हृदये यांचे सहकार्य महत्वपूर्ण असते. ज्या क्रांतीचे परिणाम किवां घडून आलेले बदल कायमचे टिकणर नसतील तर त्या क्रांतीला क्रांती म्हणणे योग्य नाही.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या मते, ''क्रांती ही एक अ ी अत्यंत महत्वाची आणि आव यक मानवी भाक्ती आहे की जिच्यात इतिहास घडविण्याची क्षमता आहे.'' थोडक्यात क्रांती म्हणजे समाजजीवनातील असा विधायक बदल की, जो समाजाचे रानटी प्रवृत्तीकडून मानवतेकडे आणि हिंसेकडून भाांततामय सहजीवनाकडे बदल घडवून आणतो. सामाजिक उन्नती हेच मानव समाजातील क्रांतीचे मुलत्व आहे. काळानुसार, परिस्थितीनुसार समाजात बदल घडून आणणे अत्यंत आव यक आहे. क्रांतीमधून स्वातंत्र्य, समता, बंधुभाव या तत्वावर आधारलेली सुधारणा भारतीय समाजात घडवुन आणावयाची होती. प्राचीन भारत म्हणजेच अत्याचार पिळवणुक अन्यायाची भूमी होती. उदा. महाराश्ट्रातील पे ावाई म्हणजेच तथाकथित उच्चवर्णीय ब्रांह्मणांचे राज्य होते. हिंदू धर्माला सामाजिक समानता मान्य नव्हती. विशमता हाच हिंदुत्वाचा आत्मा होता.

ौक्षणिक क्रांती :–

ि ाक्षण आणि समाज यांचे अतुट नाते आहे. ि ाक्षण हाच समाजाच्या सांस्कृतिक बदलासाठी आधार आहे. बाबासाहेबांचे ि ाक्षण विशयक चिंतन ही त्यांच्या जीवनात सातत्याने चाललेली प्रक्रीया होती. त्यांच्या मते, सामाजिक समता आणि स्वातंत्र्य यांचे संरक्षण करण्यासाठी आव यक असणारी भाक्ती म्हणजेच ि ाक्षण होय. तसेच व्यक्तीस्वातंत्र्य अबाधीत राखण्यासाठी आणि त्यांच्या रक्षणासाठी लागणारी भाक्ती ही ि ाक्षणातूनच मिळते. असा व्यापक दृश्टीकोन होता. ि ाक्षणातूनच समाजपरिवर्तनाचा मार्ग तयार होत असतो. वि ाश्ट तत्वज्ञान मांडण्यासाठी विविध पुस्तके, ग्रंथाचा अभ्यास करावा लागतो. म्हणून त्यांनी खुप अभ्यास केला. त्यांनी अभ्यासासाठी जवळपास 20 हजार पुस्तके विकत घेतली होती.

बाबासाहेबांना अभिप्रेत असणारी ज्ञानाच संकल्पना आ ायव्यापक व आद ा अ ाी आहे. विद्या, प्रज्ञा, करूणा, भील व मैत्री या पंचत्वानुसार प्रत्येकाने आपले कार्य करावे. विद्येबरोबरचे आपल्यामध्ये भील पाहिजे. भीला ि ावाय विद्या काही कामाची नाही. विद्या ही तलवारीसारखी आहे. ज्ञान म्हणजेच प्रका ा हा प्रका ा सामाजिक, आर्थिक राजकिय क्रांतीचा आधार झाला पाहिजे. ि ाक्षण हा भाोशणमुक्तीचा मार्ग आहे. समाजातील भाोशित, पिडीत, वंचित समाजघटक व स्त्रिया यांच्या दैन्याव्यवस्थेवर उपाय म्हणजेच ि ाक्षण आहे. तसेच ि ाक्षण म्हणजे समाजातील सर्व समाजासाठी स्वावलंबनाची आत्मसन्मानाची चळवळ आहे. समताधिश्ठित, मुल्याधिश्ठित व नितिमान समाज ही य ास्वी लोक ााहीची पुर्वअट असुन ते संस्कार फक्त ि ाक्षणातूनच मिळू भाकतात.

निरक्षतेच्या प्रमाणाविशयी चिंता करून म्हणतात की, या निरक्षतेने जनतेला मानसिकदृश्टया गुलाम, आर्थिकदृश्टया दरिद्री, सांस्कृतिकदृश्टयामुळे पांगळे व सामाजिकदृश्टया मागासलेले केले आहे.

त्यांची भौक्षणिक धोरणे अति ाय महत्वपूर्ण ठरलेली आहेत. मुंबई विद्यापीठ सिनेट, मुंबई विधीमंडळ महाराज्यपालाची मंत्रीपरिशद, राज्यघटना परिशद, लोकसभा याविशयी अभ्यासपुर्व सहभाग घेतला होता. भौक्षणिक प्रसार व आव यकता, प्राथमिक ि ाक्षण उच्चि ाक्षण, सं ाोधन, व्यवसाय, तंत्रि ाक्षण, वेगवेगळया प्रकारच्या विकासाचे नियोजन यासारख्या विविध स्तरांत त्यांनी विचार मांडलेले आहेत. भौक्षणिक विशमतेचे मुळ सामाजिक व आर्थिक विशमतेत आहे. थोडक्यात समाज जेवढा जास्तीत जास्त साक्षर, सुि ाक्षित होईल तेवढी

त्या समाजाची व दे ाची प्रगती लवकर होईल. त्यांनी पिपल्स एज्युके ान सोसायटीचे अनेक महाविद्यालये स्थापन केलेली आहेत. बाबासाहेबांनी आपल्या भौक्षणिक संस्थेतील महाविद्यालयांना स्वतःच्या कुटूंबातील व्यक्तीचे नावे दिली नाहीत. तर सिध्दार्थ, मिलिंद अ ी नावे दिली आहेत. तसेच औरंगाबादच्या परिसरास नागसेन वन नाव दिले आहे. ही नावे लोक ाही, विचारस्वातंत्र्य, चिकित्सा व प्रामाणिक बौध्दीक वादविवादाची प्रतिके आहेत. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी अति ाय महत्वाचा मुद्दा समाजापुढे मांडला होता तो सगळयानाच समान पध्दतीने लागू होणारा होता. त्यांच्या मते समाज जेवढा जास्तीत जास्त साक्षर, सुि ाक्षित होईल तेवढी त्या समाजाची व दे ाची प्रगती लवकर होईल. असमानता, असुरक्षिता ही निरक्षरतेतून जन्माला येते. ती सर्व प्रथम घालवली पाहिजे. त्याकाळी भारतातील निरक्षरतेचे प्रमाण प्रचंड होते. लोकांना ि ाक्षणाचे महत्व कळलेले नव्हते. पंरपरा, रूढी, जात, पात यांच्या जोखडामध्ये स्वतःला बंदिस्त करून घेणाऱ्या समाजाला भवितव्याचा विचारच लक्षात येत नव्हता. बाबासाहेबांनी सर्वात प्रथम त्यांच्या आंदोलनाची सुरूवात करताना त्यांच्या अनुयायाना ि ाक्षणाचे महत्व पटवून दिले. ि ाक्षणाची कास धरा व व्यसनाचा त्याग करा असा फार मोठा संदे ा त्यांनी दिला होता. आपले अनुयायी ि ाक्षित असले पाहिजे. त्यांना जगामध्ये चाललेल्या किंवा समाजातल्या घडामोडीचे ज्ञान झाले पाहिजे. आपल्या भवितव्याचे आपणच साक्षीदार असले पाहिजे.

पिपल्स एज्युके ान सोसायटीची मिलिंद महाविद्यालयाच्या ि ालान्यासाच्या वेळी बाबासाहेब म्हणतात– 'हिंदू समाजाच्या अगदी खालच्या थरातून आल्यामुळे ि ाक्षणाचे महत्व किती आहे हे मी जाणतो. खालच्या समाजाची उन्नती करण्याचा प्र न आर्थिक असल्याचे मानतात. पण हे चुक आहे. कारण दलित समाजाची उन्नती करणे म्हणजे त्यांच्या अन्न वस्त्र, निवाऱ्याची सोय करून पूर्वीप्रमाणे त्यांना उच्चवर्गाची सेवा करण्यास भाग पाडणे नव्हे. खालच्या वर्गाची प्रगती मारून त्यांना दुसऱ्याचे गुलाम व्हावे लागत असल्यामुळे त्यांच्यात निर्माण होणारा न्युनगंड नाही ाा करणे हेच खरे ि ाक्षणाचे ध्येय आहे. आमच्या सर्व सामाजिक दुःखण्यावर उच्चि ाक्षण हेच एकमेव औशध आहे.

– थोडक्यात बाबासाहेबांना उच्चि ाक्षणाद्वारे समता स्वातंत्र्य बंधुत्व ही मानवीमूल्य स्वीकारलेला एक स्वाभीमानी आधुनिक समाज निर्माण करायचा होता. भौक्षणिक चळवळीचा हाच खरा मुलाधार होता.

– विद्यापीठाच्या प्रतिनिधीसभेत मागासवर्गीय सदस्यांना स्थान मिळाले पाहिजे. प्रतिनिधी सभा ही कायदे बनविणारी संस्था आहे.

– 19 जुन 1950 मध्ये औरंगाबादमध्ये मिलिंद महाविद्यालयाच्या रूपाने मराठवाडयात उच्च ि ाक्षणाची जी मुहूर्त मेढ रोवली. हेच बाबासाहेबाचे महनीय भौक्षणिक कार्य उच्चकोटीचे आहे. यामुळेच मराठवाढयाच्या भौक्षणिक, सामाजिक, सांस्कृतिक जीवनामध्ये परिवर्तन, घडविणारा एक इतिहास निर्माण केला आहे.

– बाबासाहेबांनी आपल्या भौक्षणिक संस्थेला स्वतःच्या कुटूंबातील व्यक्तीचे नावे दिली तर सिध्दार्थ, मिलिंद व औरंगाबादच्या परिसरास नागसेनवन नाव दिले. ही नावे लोक ाही, विचारस्वातंत्र्य, चिकित्सा व प्रामाणिक बौध्दीक वादविवादाची प्रतिके आहे.

पदव्या प्राप्तीच्या पराक्रम :–

20 व्या भातकाच्या सुरूवातीच्या तीन द ाकात आणि परदे ातील विद्यापीठाच्या एकापेक्षा एक श्रेश्ठ पदव्या प्राप्त करीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना उच्चविद्याविभुशीत होण्याचे अगदी महाज्ञानी होण्याचे भाग्य मिळविले. ि ाक्षणाचा वारसा त्यांच्या घरामधूनच मिळाला होता. म्हणजेच सुि ाक्षित व सुंस्कृत कुटूंबात जन्म झाला होता. भाग्य ााली म्हणूनच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना पिता म्हणून मुख्याध्यापक व सुंस्कृत असलेले सुभेदार लाभले होते. सैनिकी भााळेत ि ाक्षण घेतल्यामुळेच वैचारिक व सांस्कृतिक परिवर्तन घडले आहे. आजोबा मालोजीराव इंग्रजी राजसत्तेच्या सैन्यात ि ापाई होते. त्यांनी रामानंद पंथाची दीक्षा घेतली होती. या पंथानुसार त्यांचे आचरण भाुद्ध व उच्च होते.

काळ, स्थळ, व परिस्थिती हे तीन घटक विचारात घेतले तर आंबेडकरांनी ि ाक्षण क्षेत्रात प्राप्त केलेल्या पदव्या म्हणजे एक पराक्रमच आहे. ि ाक्षण क्षेत्रातील सहा पदव्या इ.स. 1913 ते 1923 या दहा वर्शाच्या कालावधीत मुंबई न्यूयॉर्क आणि लंडन या तीन ठिकाणाहून प्राप्त केल्या आहेत.

- - B.A. – मुंबई येथील एल्फिन्स्टन कॉलेजमध्ये 1913 मध्ये बी.ए.परिक्षा उत्तिर्ण झाले. मुंबई विद्यापीठाची बी.ए. ही पदवी प्राप्त करण्याचा मान मिळविला.
- - M.A. - अमेरिकेत न्यूयॉर्क येथील कोलंबिया विद्यापीठाची एम.ए. उत्तीर्ण 2 जुन 1915 उच्च प्रगती प्राप्त केली. 9 मे 1916 रोजी कोलंबिया विद्यापीठात समाज ाास्त्राचे प्राध्यापक डॉ. गोल्डन वायजर यांच्या मार्गद ानाखाली मानववं ा भाास्त्र या विशयाच्या

झालेल्या चर्चासत्रात 'भारतातील जाती त्यांची रचना, उत्पत्ती आणि वृद्धी' या विशयावर भाोधलेख सादर केला हाच प्रबंध 1917 मध्ये मे महिन्यात Indian Antiquery या मासिकात प्रकाि ात झाला.

एम.ए. पदवीसाठी प्राचीन भारतीय व्यापार या विशयावर लघुप्रबंध लिहला होता. तसेच पी. एच.डी. साठी 'भारताचा राश्ट्रीय लाभां ाः इतिहासात्मक व वि लेशणात्मक अध्ययन'या विशयावर पी.एच.डी. मिळविली.

- Ph.D. – एम.ए. झाल्यानंतर कोलंबिया विद्यापीठाने प्रबंधाच्या आधारे 8 जुन 1927 रोजी पी.एच.डी. ही उच्च पदवी मिळाली. तसेच डॉक्टरेट ही अत्त्युच्च पदवी वापरण्यास परवानगी दिली.

Ph.D. प्रबंध 'ब्रिटि ा भारतातील प्रांतीय अर्थव्यवस्थेची उत्क्रांती' या विशयावर पी.एस. किंग ॲण्ड कंपनी, लंडन या कंपनीने 1925 मध्ये प्रकाि ात केला.

एम.एस्सी. च्या पदवीसाठी आपला प्रबंध सादर केल्यानंतर डॉ. आंबेडकरांनी 'The problem of the Rupee' रूपयाचा प्र न या नावचा प्रबंध लंडन विद्यापीठात प्रा. एडविज कॅनन यांच्या अनुमतीने 1922 मध्ये सादर केला.

- M.Sc & D.Sc. – लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्स ॲण्ड पॉलिटिकल सायन्स प्रवे ा घेतला. भारतीय अर्थव्यवस्थेचे प्रांतीय विकेंद्री करण लघुप्रबंध तयार केला. इंग्लडमध्ये लंडन विद्यापीठाची एम.एस्स.सी. ही परिक्षा उत्तीर्ण कस्न 1921 मध्ये पदवी प्राप्त केली. त्यानंतर डी.एस्स. सी. अत्युच्च पदवीसाठी प्रबंध सादर करून 1923 मध्ये ही पदवी प्राप्त केली.

- Bar-at – Law & Barrister - लंडन येथील वास्तव्य करताना ग्रेज इन (कायदाविशयक ि ाक्षण संस्था) मधून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी बार ॲक्ट–लॉ ही कायदयाची सर्वोच्च बॅरिस्टर पदवी मिळाली आहे.

- **एल. एल. डी. व डी. लिट –**

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना 5 जून 1952 रोजी अमेरिकेतील न्यूयॉर्क येथे कोलंबिया विद्यापीठाची एल.एल.डी. प्रतिशठेचे पदवी प्रदान करून प्रतिश्ठा मिळवीली.

तसेच आंध्रपदे ातील हैद्राबाद येथे उस्मानिया विद्यापीठाने दि. 12 जानेवारी 1953 रोजी डी. लिट ही सर्वोच्च पदवी प्रदान करून समारंभपुर्वक गौरविले.

- **जिज्ञासू वाचक व ग्रंथसंग्राहक :—**

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे उच्च कोटीचे वाचक व ग्रंथसंग्राहम होते. अभ्यासा िावाय त्यांना इतरही वेगवेगळया विशयावरचे पुस्तके जमा करण्याचा व वाचन्याचा छंद होता. त्यांचे गुरूवर्य कोळुसकर सराचा प्रभाव पडलेला होता. नेहमी वाचत राहणे हा त्यांचा आनंदाचा आणि अनेक प्रकारचे ज्ञान मिळविण्याचा अति ाय आवडता मार्ग होता. प्रत्येक ठिकाणी वेळ मिळेल तेव्हा वेगवेगळया दे ांच्या इतिहासाचे ग्रंथ काव्याची पुस्तके, नाटकांची पुस्तके, कांदबरी, टीकेचे ग्रंथ वाचलेले आहे. पुस्तके वाचल्यानंतर टिपणे, काढून चिंतन मनन करीत होते.

प्रामुख्याने इतर गोश्टीत इकडेतिकडे वेळ वाया घालविण्यापेक्षा त्यांना ग्रंथालयात ग्रंथाचे वाचन करण्यात वेळ घालविणे आवडत असत. त्यांच्यासाठी ग्रंथालय हे थकवा घालउन उत्साही होण्याचे व ज्ञान वाढविण्याचे रमणीय स्थान होते. त्यांना हवे असणारे पुस्तके वडिलांच्या सहकार्यामुळे त्यांचा ग्रंथसंग्रह वाढतच गेला आहे.

स्वतःचे एक उत्तम प्रकारचे ग्रंथालय असावे असे नेहमी वाटायचे. त्यासाठी त्याना जुने, नविन पुस्तके विकत घउन ग्रंथसंग्रह भोवटपर्यंत करीत राहिले. आपली स्मरण ाक्ती वाढविण्यासाठी वाचनकरून नवनविन ज्ञान मिळवित गेले.

ि ाक्षण घेणे, ज्ञान मिळविणे, आपल्या व समाजाच्या प्रगतीसाठी त्या ज्ञानाचा उपयोग करणे हा त्यांचा स्वभाव बनलेला होता. त्यामधूनच डॉ. बाबासाहेब महान राश्ट्रभक्त, हिंतचिंतक ठरले. वेगवेगळया विशयासंबंधीचे वि ोशज्ञान सदैव उपयोगी पडावे म्हणून ते ज्ञान ग्रंथरूपाने केले आहे. अनेक ग्रंथाचे प्रका ान केले आहे.

सारां ा :—

जगामध्ये सर्वगुणसंपन्न मानव आपल्या महान कर्तृत्वामुळे, मानवतेचे कल्याण साधणारे, श्रेश्ठ व धैर्याने, भौर्यामुळे, अपय ावर मात करून दे ाहिताच्या सहकार्यात विजयी होउन महामानव सिध्द झाले आहेत. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर म्हणजे मूर्तिमंत ज्ञानभांडार होते. आपल्या दे ावर नितांत प्रेम करणारे राश्ट्रभक्त होते. व्यक्तीपेक्षा आपले राश्ट्र मोठे असे माननारे ज्ञानार्थी होते. हे दे ाचे अभिमानास्पद भूशणच होते. डॉ. आंबेडकर हे अत्यंत

स्वाभिमानी नेता होते. हा स्वाभिमान त्यांन भाोभून दिसणारा रत्नजडीत अलंकार होता. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी जिद्दीने, चिकाटीने प्रयत्न व कश्टाने ि ाक्षण घेतल्यामुळेच भौक्षणिक क्रांती करू भाकले आहे. या भौक्षणिक क्रांतीचे फायदे संपुर्ण मानवजात घेत आहे.

भौक्षणिक, आर्थिक सामाजिक क्रांती घडवून आणली. या वेगवेगळया क्रांत्या जगातील सर्वात मोठी निः ास्त्र क्रांती म्हणून ओळखतात. सर्वच क्रांतीमध्ये भाांतता आहे. आंबेडकरांनी ि ाका संघटीत व्हा असा मुलमंत्र दिला होता. पण समाज संघटीत होण्याऐवजी फुटीर प्रवृत्ती दिवसेंदिवस वाढत चालली आहे. राज्यकारभार जो पर्यंत बहुजनांच्या हातात येत नाही तो पर्यंत संपुर्ण विकास होउ भाकत नाही. प्रत्येक घरांमध्ये मराठी आवृत्तीची राज्यघटना असावी. ज्याला समाजात कायदयाचे ज्ञान आहे. त्याचाच मान आहे. थोडक्यात बाबासाहेबांच्या मते– आपला भविश्यकाळ उज्वल घडविण्यासाठी वर्तमान काळातील सुखांचा व गरजांचा त्याग केला पाहीजे. त्यांचे विचार आचरणात आणणे काळाची गरज आहे. तरच खऱ्या अर्थाने बाबासाहेब समजले असे होईल.

संदर्भ

डॉ. आंबेडकर – भाांततामय सामाजिक क्रांतीचे प्रणेते
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे सामाजिक विचार – भांकरराव खरात
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची गाजलेली भाशणे
पुण्य   लोक – डॉ. आंबेडकर